

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘zbek tili va adabiyoti fakulteti

Amaliy tilshunoslik va lingvodidaktika kafedrası

TILSHUNOSLIK ASOSLARI

O‘qituvchi sillabusi

Tuzuvchi: Baxtiyor Mengliyev

Fan/modul kodi 303TN9M		O‘quv yili 2020-2021	Semestr 1 (kuzgi)	ECTS - Kreditlar 6	
1-semestrdağı ECTS – Kreditlar soni 6		Ta’lim tili O‘zbek		Haftadagi dars soatlari 4	
Fanning darajasi Yuqori darajadagi fan – 300		Fan/modul turi Majburiy		Modul rahbari Mengliyev B. b.mengliyev@navoiy-uni.uz	
Universitet kampusi 3-blok		Hafta kunlari Dushanba, chorshanba, juma		Vaqti Kunning birinchi yarmida	
	Fanning nomi		Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	<i>Tilshunoslik asoslari</i>		<i>1-semestr 180</i>	<i>1,2-semestr 240</i>	<i>1,2-semestr 420</i>
1-semestr	Modul 1 Tilshunoslik asoslari		60	90	150
	JAMI		60	90	150

Fanning tavsifi –

Talabalarni tilshunoslikning nazariy masalalari bilan tanishtirish asosida tilshunoslik fanlarini o‘rganish uchun poydevor yaratish

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, jamiyatning turli sohalaridagi jarayonlariga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Fan mohiyati –

tilshunoslik nazariyasi va amaliyotiga oid bilim berish;
nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay bilishga o‘rgatish;
fanning o‘zbek tilshunosligi sohaları bilan munosabatini anglatish;
til hodisalarning modellarini tuzishga tayyorlash;
til hodisalarini tekshirish va tushuntira olishga o‘rgatish.

Fanning natijasi –

Talaba:

– til va tilshunoslikning asosiy tushunchlari haqida bilimga ega bo‘lishi;
 – tilshunoslikning boshqa sohalarini mustaqil o‘rganish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi;
 – tilning ijtimoiy va ramziy hodisaligini tushuntira bilish, tillarning tasnifiy o‘rnini aniqlash, lison va nutqni farqlash, lisoniy munosbat va ziddiyatlarni farqlash malakalariga ega bo‘lishi kerak.

Baholash mezonlari –

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2018 yil 9 avgustdagi 19-2018-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2018 yil 26 sentabrdagi 3069-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan “Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to‘g‘risidagi” nizomga muvofiq ishlab chiqildi. Baholash ON, YN dan iborat.

Turi	Foizi	Saralash turi	Shakli
Og‘zaki yozma imtixon	50%	ON, YN	Savol-javob, loyiha ishi
Mustaqil ta’lim	50%		Taqdimot

Ta’lim berish va o‘qitish metodlari –

interfaol keys-stadilar; seminarlar (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar); guruhlarda ishlash; taqdimotlarni qilish; individual loyihalar; jamoa bo‘lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

Kalit so‘zlar – til, tilshunoslik, glottogenez, til oilasi, guruhi, geneologik tasnif, morfologik tasnif, areal tasnif, funksional tasnif, lison, nutq, paradigma, munosabat, ziddiyat, tasnif

**Ma’ruza mashg‘ulotlari
1-semestr**

№	Mavzular	Soat
1	Fanning obyekti, predmeti, maqsad va vazifalari	2
2	Til ijtimoiy hodisa va ramzlar tizimi sifatida	2
3	Tillarning paydo bo‘lishi va taraqqiyoti	2
4	Dunyo tillari va ularning tasnifi	2
5	Til va tafakkur	2
6	Tilning tarkibi	2
7	Lisoniy munosabat va lisoniy ziddiyat	2
8	Lisoniy paradigma va lisoniy tasnif	2

Seminar mashg'ulotlari***1-semestr***

№	Mavzular	Soat
1	Til – ijtimoiy hodisa	2
2	Til – ramziy sistema	2
3	Tilning paydo bo'lishi haqidagi diniy qarashlar	2
4	Tilning paydo bo'lishi haqidagi idealistik va materialistik qarashlar	2
5	Tillarning taraqqiyoti	2
6	Tillarning taraqqiyot qonuniyatlari	2
7	Dunyo tillari	2
8	Dunyo tillarining bugungi holati	2
9	Til va tafakkur	2
10	Til sistema sifatida	2
11	Til, lison va nutq munosabati	2
12	Lisoniy munosabatlar	2
13	Lisoniy ziddiyatlar	2
14	Lisoniy paradigm	2
15	Lisoniy tasnif	2

Amaliy mashg'ulotlar***1-semestr***

№	Mavzular	Soat
1	Bilish, ilmiy bilish va uning turlari/bosqichlari	2
2	Til, lison va nutq munosabati	2
3	Til birliklari	2
4	Lisoniy paradigma	2
5	Lisoniy munosabat va uning turlari	2
6	Lisoniy ziddiyat va uning turlari	2
7	Lisoniy tasnif va uning turlari	2
8	Leksema va so'z	2

Mustaqil ta'lim**1-semestr**

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Soatlar miqdori
1	Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent, 2010	10
2	Bushuy A.M., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. – Toshkent, 2007	10
3	Irisqulov I. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent, 2009	10
4	Mengliyev B. Hozirgi o'zbek tili. Darslik. – Toshkent, 2018	10
5	Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo'nalishlari. – Andijon, 2006	10
6	Xolmanova Z. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent, 2007	10
7	Yo'ldoshev I. va b. Tilshunoslik asoslari. –Toshkent, 2013	10
8	Ne'matov H., Mengliyev B. Tilshunoslikning falsafiy masalalari. Monografiya. Qo'lyozma	10
9	Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari – Toshkent, 1995	10
10	Vohidov R., Ne'matov H., Mahmudov M. So'z bag'ridagi ma'rifat. – Toshkent, 2001	10

Fan bo'yicha savollar to'plami –

1. "Tilshunoslik asoslari" fanida o'rganiladigan asosiy masalalar.
2. Til va jamiyat.
3. Sotsiolingvistika – til va jamiyat munosabatlarini o'rganuvchi fan sifatida.
4. Tilning ijtimoiy tabiati.
5. Tilning ijtimoiy funksiyalari.
6. Tilning kommunikativ funksiyasi.
7. Tillarning geosiyosiy vazifasi.
8. Tilning ekspressiv-emotsional funksiyasi.
9. Tilning ekspressiv-emotsional funksiyasida badiiy adabiyotning o'rni.
10. Tilning akkumulyativ funksiyasi.
11. Tarixiy yozma manbalarning davr tilini o'rganishdagi ahamiyati.
12. Tilning ijtimoiy voqelik sifatidagi ko'rinishlari.
13. Me'yorlashtirilgan tillar.
14. Adabiy til va shevalar.
15. Shevalar va lahjalarning tarixiy lingvistik xususiyatlarni aks ettirishdagi ahamiyati.
16. Kreol tillar. Pijin tillari.
17. Tillarning chatishuvi masalasi.
18. Millatlararo tillar.
19. Xalqaro tillar.
20. Sun'iy til.
22. Til vatafakkur.
23. Til fikr ifodasi va fikr manbayi sifatida.
24. Til va nutq munosabati.
25. Til birliklari va nutq birliklari.
26. Nutq madaniyati va nutq madaniyatini ta'minlovchi omillar.

27. Til – ramzlar tizimi.
28. Til sathlari.
29. Tilning fonetik-fonologik sathi.
30. Unlilar tizimi. Singarmonizm.
31. Undoshlar tizimi.
32. Urg‘u. so‘z urg‘usi va mantiqiy urg‘u.
33. Nutqning fonetik bo‘linishi.
34. Nutq jarayonidagi o‘zgarishlar.
35. Frazza, takt, sintagma.
36. Til taraqqiyoti jarayonidagi fonetik o‘zgarishlar.
37. Til taraqqiyotidagi fonetik o‘zgarishlar.
38. Tilning lug‘at sathi.
39. Lug‘at sathining o‘zgaruvchanligi.
40. Lug‘aviy ma’no taraqqiyoti: metafora, metonimiya, sinekdoxa, vazifadoshlik.
41. Lug‘aviy ma’no.
42. Lug‘aviy birliklar
43. Semantika va semantik kategoriyalar.
44. Lug‘at sathi taraqqiyotida ichki va tashqi manba.
45. O‘z qatlam va o‘zlashgan qatlam.
46. Grammatik sath.
47. Til birliklarning alohida tizim sifatida o‘zaro mutanosibliigi.
48. So‘zlarni turkumlarga ajratish. To‘plam va tasnif.
49. Ismlar. Ismlarning lug‘aviy va munosabat shakllari.
50. Mustaqil so‘zlar turkumi va ularga xos grammatik kategoriyalar.
51. Yordamchi so‘zlar va ularning grammatik xususiyatlari.
52. So‘z yasalishi: affiksatsiya va kompozitsiya.
53. Morfologik qayta bo‘linish.
55. Grammatika va grammatik ta’limotlar.
56. Til taraqqiyotidagi ichki va tashqi omillar.
57. Yozuv va uning tarixiy ko‘rinishlari.
58. O‘zbek tili va yozuv. Arab grafikasi, lotin yozuvi, kirill alifbosi.
59. Til strukturasi. Fonetika va fonologiya muammolari.
60. Tillarning shakllanishi va rivojlanishi.
61. Tillarning shakllanishi haqida anomalistlar talqini.
62. Tillarning shakllanishi haqida analogistlar talqini.
63. Tovushga taqlid nazariyasi.
66. Undovlar nazariyasi.
67. Mehnat hayqiriqlari nazariyasi.
68. Ijtimoiy kelishuv nazariyasi.
69. Dunyo tillari va tillar tasnifi.
70. Hind-yevropa tillari oilasi.
71. Xom-som tillari oilasi.
72. Turkiy tillar oilasi.
73. Ugor-fin tillari oilasi.
73. Kavkaz tillari oilasi.
74. Xitoy-tibet tillari oilasi.
75. Dravid tillari oilasi.
76. Indonez tillari oilasi.
77. Til taraqqiyotida integratsiya jarayoni.
78. Til taraqqiyotida differentsatsiya jarayoni.
79. Terminologiya. Terminologiya masalalari.
80. Tilshunoslik masalalarini o‘rganishda falsafiy bilish metodlarining o‘rni.
81. Ilmiy tadqiqot metodlari.

82. Tilshunoslik metodlari.
83. Metod, metodika, metodologiya.
84. Lisoniy tadqiqotlarga xos paradigmalari.
85. Lingvistik tahlil metodlari.
86. Komponent tahlil metodi.
87. Distributsiya metodi.
88. Statistik metodi.
89. Substitutsiya metodi.
90. Transformatsion metod.
91. Gap bo'laklarini ajratish metodi.
92. Analiz va sintez metodi.
93. Qiyosiy-tarixiy metod.
94. Diaxroniya metodi.
95. Sinxroniya metodi.
96. Tillarning morfologik tasnifi.
97. Tillarning geneologik tasnifi.
98. Flektik tillar va ularning xususiyatlari.
99. Agglyutinativ tillar va ularning xususiyatlari.
100. Tilshunoslikning zamonaviy yo'nalishlari va dolzarb muammolari.
101. Tillar o'rtasidagi munosabatning ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar bilan bog'liqligi.
102. Tilning lug'at boylini oshirish omillari.
103. Lug'at boyligini oshirishda ichki manba va uning til taraqqiyotida muhimligi.
104. Sinonimlarning yuzaga kelish yo'llari.
105. Paronimiya hodisasi.
106. Polisemiya hodisasi.
107. Omonimiya hodisasi.
108. Piktografik yozuv.
109. Ideografik (logografik yozuv)
110. Iyeroglifik yozuv.
111. Tovush almashuvi.
112. Tovush tushishi.
113. Tovush ortishi.
114. Assimilyasiya – nutq tovushlarining o'zaro ta'siri, birining ikkinchisini o'ziga moslashtirishi.
- Dissimilyasiya – ikkita bir xil (o'xshash) tovushdan birining boshqa (o'xshash) tovushga aylanishi.
115. Metateza – undosh tovushlarning o'rin almashish hodisasi.
116. Proteza- so'zboshidabirunlining orttirilishi.
117. Epenteza – ikki undosh yonma-yon kelganda ular orasida talaffuzda i yoki u orttiriladi.
118. Prokopa – so'z boshida undoshning tushishi.
119. Sinkopa – unlilarning qisqa talaffuz etilishi.
120. Apakopa – o'zak oxiridagi tovush tushishi.
121. Eliziya – unli bilan tugagan va unli bilan boshlangan ikki so'zning qo'shilishi natijasida tovushlardan birining tushishi.
122. Tovush moslashuvi – bir tovush boshqa tovushni o'ziga moslashtirishi.
123. Fonetika – nutq tovushlari, bo'g'in va urg'u haqidagi bo'lim.
124. Orfoepiya – adabiy tilning to'g'ri talaffuz qoidalariga haqidagi bo'lim.
125. Orfografiya – to'g'ri yozish yoki imlo qoidalarini o'rganadi.
126. Grafika – tovush va harf munosabati, alifbo tizimi, yozuv va uning turlarini o'rganadi.
127. Leksikologiya – so'z va uning lug'aviy ma'nosi, lug'aviy ma'noning taraqqiyot yo'llari, so'zning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlari haqidagi bo'lim.
128. Frazeologiya – iboralarni (frazeologizmlarni) o'rganadi.
129. So'z yasalishi – so'z yasash usullari haqidagi bo'lim.

130. Etimologiya – so‘zning kelib chiqishi, shakllanish tarixi haqidagi bo‘lim.
131. Grammatika – tilning ichki qurilishini o‘rganadi. Grammatika ikki qismdan iborat: morfologiya va sintaksis.
132. Morfologiya – so‘z turkumlari, grammatik ma’no, grammatik shakl haqidagi bo‘lim.
133. Morfemika – morfema, ya’ni so‘zning ma’noli qismi haqidagi bo‘lim.
134. Sintaksis – so‘z birikmasi, gap va uning turlari haqidagi bo‘lim.
135. Punktatsiya – tinish belgilarini o‘rganadi.
136. Stilistika (uslubiyat) – nutq uslublarini o‘rganadi.
137. Dialektologiya – shevalar, lahjalar haqidagi bo‘lim.
138. Leksikografiya – lug‘at va uning turlarini o‘rganadi.
139. Til tarixi – til taraqqiyotining tarixiy bosqichlaridagi muhim jihatlarni o‘rganadi.
140. Gap bo‘laklari metodi.
141. Tarixiy – qiyosiy metod.
142. Substitutsiya (almashtirish) metodi.
143. Distributiv metod.
144. Tarkibiy qismlarga ajratish metodi.
145. Transformatsion metod.
146. Metod tushunchasi haqida.
147. Metodologiya tushunchasi haqida.
148. Metodika tushunchasi haqida.
149. Tilshunoslik va tabiiy fanlar.
150. Tilshunoslik va kompyuter lingvistikasi.

Materiallar va adabiyotlar ro‘yxati –

1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – Toshkent, 2010.
2. Irisqulov I. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent, 2009.
3. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. – Toshkent, 2013.
4. Tilshunoslik nazariyasi va metodologiyasi. Tuzuvchi: H.Dadaboyev. – Toshkent, 2004
5. Borbala Richter. First steps in theoretical and applied linguistics. – Budapest, 2006.
6. Абдуазизов А., Шереметева А. Общее языкознание. – Ташкент, 2004.
7. Bushuy A.M., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. – Toshkent, 2007.
8. Yo‘ldoshev I. va b. Tilshunoslik asoslari. –Toshkent. 2013.
9. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo‘nalishlari. – Andijon, 2006.
10. Rahmatullaev Sh. Sistem tilshunoslik asoslari. – Toshkent, 2007.
11. Xolmanova Z. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent, 2007.
12. Peter T. Daniels. (2001) Writing and Language. In The Handbook of Linguistics. Edited by Arnoff, M., Rees-Miller, J. P.65-68.
13. Ne‘matov H, Mengliyev B. Tilshunoslikning metodologik masalalari. – Toshkent, 2010.
1. Navoiy A. Lisonut tayr. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991.
2. Ne‘matov H., Bozorov O. Til va nutq. - Toshkent:O‘qituvchi, 1993.
3. Falsafa. Qomusiy lug‘at. – Toshkent:Sharq NMAK, 2004.
4. Bushuy T., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. – Toshkent, 2007
5. Абдуазизов А., Шереметьева А. Общее языкознание. – Ташкент, 2004.
6. Nurmonov A. Strukturtilshunoslik: ildizlarivayo‘nalishlari. –Andijon, 2006.
7. Rahmatullaev Sh. Sistemtilshunoslikasoslari. –Toshkent, 2007.
14. **Axborotmanbalari**
15. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/download/87089>
16. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/download/26243>
17. http://n.ziyouz.com/books/uzbek_adabiy_tili/Muhammadavaz%20Irisqulov.%20Tilshunoslikka%20kirish.pdf

18. [http://n.ziyouz.com/books/uzbek_adabiy_tili/Tilshunoslikning%20dolzab%20masalalari.%203-kitob%20\(to'plam\).pdf](http://n.ziyouz.com/books/uzbek_adabiy_tili/Tilshunoslikning%20dolzab%20masalalari.%203-kitob%20(to'plam).pdf)
19. <http://library.tersu.uz/kitoblar/aralash/R.Rasulov.pdf>
20. <http://library.tersu.uz/kitoblar/aralash/Umumiy%20tilshunoslik.PDF>
21. <http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/692/67692/41056>
22. http://www.bsu.ru/content/page/1415/hecadem/maslov_us/maslov.pdf
23. <https://www.hse.ru/ba/philology/courses/302786639.html>
24. <http://portal.tpu.ru/SHARED/v/VASILYEVA/four/linguistics/Tab3/lec1.pdf>
25. <http://main.isuct.ru/files/dept/ino/1502071.doc>
26. https://www.sgu.ru/sites/default/files/education/programs/pb_vvedenie_v_yazykoznanie.pdf
27. http://www.bsu.ru/content/page/1415/hecadem/maslov_us/maslov.pdf
28. http://tonail.com/books/vvedeniye_v_yazykoznanie_nemchenko.pdf
29. http://tonail.com/books/vvedeniye_v_yazykoznanie_nemchenko.pdf
30. https://uchebnikfree.com/lingvistika_1406/vvedenie-yazykoznanie-uchebnik-dlya.html
31. <http://window.edu.ru/resource/447/37447>
32. <https://obuchalka.org/knigi-po-yazykoznaniu/>

O'qituvchining kontakt ma'lumotlari

Tel: (90) 357-69-74

O'qituvchi bilan haftalik konsultatsiya vaqti

Dushanba: 14.00; chorshanba: 14.00; juma: 14.00